

Припреме и извршење мобилизације у савременим условима

Проф. др Радоје Б. Радуловић

Мобилизација, као стратегијска радња, јединствена је у нашим, југословенским условима јер обухвата, поред Војске Југославије, као главне оружане силе и носиоца оружане борбе и свих других облика оружаног супротстављања непријатељу, и друге најзначајније субјекте одбране. Припрема се и спроводи према одређеном систему. Њену основу утврђују органи и Федерација за целокупно подручје СРЈ, а сва значајна питања се непрекидно усавршавају на свим нивоима организовања у држави.

Чланак је заснован на одредбама новог устава СРЈ и Закона о одбрани, Уредби о мобилизацији и другим најновијим подзаконским документима, као и на међународном положају СРЈ у савременом свету и трансформацији оружаних снага.

Аутор у чланку објашњава приоритете приликом припрема и извршења мобилизације, наглашавајући значај предузећа која су од посебног интереса за одбрану земље, која се прва мобилишу и организују ради производње и пружања услуга за потребе извршења мобилизације и Војске Југославије, односно за потребе одбране земље.

Мобилизација (*mobilis*—покретљив) стратегијска је радња којом се обезбеђује плански и организован прелазак Војске Југославије, државних органа, предузећа и других правних лица и грађана из мирнодопске организације и стања на ратну организацију, или како је Уредбом дефинисано: „Радња, односно поступак грађана, војске, службе осматрања и обавештавања, јединица цивилне заштите и других облика организовања заштите и спасавања цивилног становништва и материјалних добара, јединица цивилне одбране, државних органа, предузећа и других правних лица из мирнодопске организације и стања на ратну организацију, услове рада и стање за вођење рата”¹.

Будући да је мобилизација оружаних снага у свету и у нас теоријски и емпиријски добро изучена, неопходно је да се више пажње посвети њеном развоју и усавршавању у структурама друштва ван оружаних снага, јер за то раније нису постојали значајнији теоријски и емпиријски увори који би се у целини могли применити у нашим савременим условима. Наиме, поред теоретског изучавања, у оквиру развоја концепције и доктрине одбране мобилизација је до сад усавршавана кроз

¹ Уредба о мобилизацији, „Службени лист СРЈ“, бр. 36/94, чл. 2.

практичне провере на вежбама одбране свих или појединачних субјеката друштва. Међутим, о тим искуствима до сада нема довољно одговарајућих научних резултата, па је, стога, о њима недовољно писано.

Мобилизација је у нашим условима јединствена радња јер обухвата и Војску Југославије, грађане, службе осматрања и обавештавања, јединице цивилне заштите и друге облике организовања заштите и спасавања цивилног становништва и материјалних добара, јединице цивилне одбране, државне органе, предузећа и друга правна лица, и организације које обављају јавну службу. Иако тако широко постављена, припрема се и спроводи по јединственом систему, пошто основу утврђују органи федерације за целокупно подручје СР Југославије, а сва значајна питања се непрекидно усавршавају на свим нивоима организовања у држави.

Законом о одбрани, Уредбом о мобилизацији и другим подзаконским прописима регулисани су приоритети попуне. Апсолутни приоритет у одбрани земље има Војска Југославије, која је главна оружана сила и носилац оружане борбе и других облика оружаног супротстављања непријатељу. Зато је Законом о одбрани утврђено: „У случају непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања, председник Републике, према одлукама Врховног савета одбране, наређује мере приправности, мобилизацију и употребу Војске Југославије и друге мере и радње које Војска Југославије предузима ради спречавања и отклањања опасности које угрожавају одбрану земље и њену безбедност“².

Међутим, у случају напада на нашу земљу, сви грађани у земљи дужни су да се, чим за то сазнају, не чекајући позив, јаве својим јединицама, органима и предузећима у којима имају ратни распоред или задатак у рату.

Доношењем Закона о одбрани и Уредбе о мобилизацији учињене су одређене измене у концепцији и доктрини одбране СРЈ, односно искључено је претерано подруштвљавање послова и радњи одбране и безбедности. Одбрана у свакој земљи, па и у нас, припада првенствено оружаним снагама (код нас Војсци Југославије), а безбедност је функција државе, без обзира на карактер уређења, политички систем и облик власти.

Мобилизација као стратегијска радња непрестано је усавршавана зависно од развоја производних снага и материјалне базе, односно од развоја наоружања и остале технике која директно или индиректно утиче на припреме и извођење оружане борбе. На одређивање карактера, обима и основних принципа мобилизације у савременим условима најзначајније утичу следећи чиниоци: појава ракетно-нуклеарног наоружања; свеобухватност ратних дејстава; релативно снажни мирнодопски војни ефективи; могућност изненадних напада из ваздушног простора и удара оклопних јединица на важним правцима на територији против-

² Закон о одбрани, „Службени лист СРЈ“, бр. 67/93, чл. 8.

ника. На мобилизацију велики утицај има и техничко-технолошки развој средстава за електронско осматрање и извиђање, до којег је дошло у последње време. Захваљујући све већој примени тих средстава у свим субјектима одбрамбено-заштитног система, подаци, односно сви потребни елементи могу се прикупити и у најнеповољнијим временским и просторним условима.

С обзиром на карактер савременог рата и развоја технике, мобилизација у садашњим условима има много већи значај него у ранијим ратовима. Да се мобилизација не би споро изводила током њеног планирања и припремања треба обезбедити следеће услове:

- висок степен ажурности евиденције;
- брзину извођења (кратко време трајања);
- еластичност;
- свеобухватност снага и средстава;
- што потпунију координацију мобилизацијских припрема;
- приоритет попуте;
- свестрано обезбеђење и заштиту, и
- обученост извршилаца мобилизације.

Најважнији услов приликом припремања, планирања и извођења мобилизације Војске Југославије и других снага одбране јесте усклађеност активности везаних за мобилизацијску припрему и извршење мобилизације посебно у већим градовима, и то према намени, месту, носиоцима и времену.

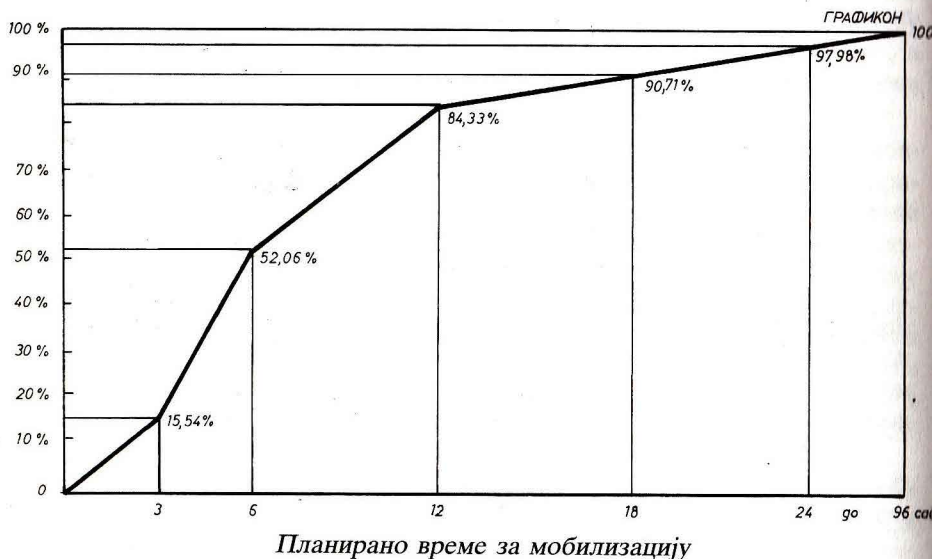
На основу искуства, политичке и економске прилике у земљи веома су значајне за мотивисање старешина и војних обвезника за правовремено извођење мобилизације и испуњење осталих обавеза.

Организација и планирање координације у извршењу мобилизације

Усклађивање припрема и извршења мобилизације један је од најзначајнијих предуслова за успешну мобилизацију Војске Југославије, државних органа, предузећа и других правних лица. Због тога те активности на одређеном простору, а посебно у већим насељеним местима, морају да буду у потпуности међусобно усаглашене према циљу, месту, носиоцима и времену извршења.

Планирање и припрема мобилизације ратних јединица Војске Југославије и осталих субјеката за одбрану земље усклађују се на основу јединствене замисли о мобилизацији свих структура на одређеној територији. Међутим, Законом су прецизирани надлежност, права и обавезе сваког субјекта појединачно у случају непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања. Тако је, на пример, чл. 6. Уредбе о мобилизацији регулисано да грађанима који су у евиденцији војних обвезника војнотериторијални орган саопштава и уписује ратни распоред за потребе попуте команди, јединица и установа Војске, а подручни орган одређује мобилизацијски распоред грађанима који имају обавезу

учешћа у цивилној одбрани и заштити, радну обавезу, материјалну обавезу и обавезу обучавања за одбрану земље. Сваки учесник у припремању мобилизације дужан је да све мере и поступке које предвиђа или спроводи у припреми и извршењу мобилизације усклади с осталим носиоцима одбрамбених припрема и одговарајућим органима на одређеној територији. У вези с тим, покреће одговарајућу иницијативу код надлежних органа за усклађивање мобилизације по свим питањима значајним за ефикасно и брзо извршење мобилизације.

Надлежни орган за усклађивање мобилизацијских припрема на одређеном подручју усклађује план тих припрема са командама, јединицама и установама Војске Југославије. За усклађивање мобилизацијских припрема најзначајнији су:

а) Мобилизацијска процена којом треба што реалније да се искажу услови у којима би одређене структуре вршиле мобилизацију. Осим тога, она треба да садржи најповољнија решења за питања значајна за Војску Југославије и друге субјекте одбране. Основ за израду мобилизацијске процене чине, првенствено, следећи елементи:

- мобилизација у условима изненадне агресије и дејства агресора из ваздушног простора и са земље;

- у релативно кратком временском периоду наши велики потенцијали и материјално-техничка добра затекли би се на комуникацијама и саобраћајницама, па је неопходно да се у мобилизацијској процени сагледају реалне могућности за обезбеђење превоза и склањање материјалних добара на безбеднију територију;

- услови и могућност за правовремену мобилизацију целокупних снага и средстава СРЈ, посебно Војске Југославије, ради брзог организовања оружаног отпора, живота и рада у ратним условима;

– приоритети у извршењу мобилизације снага које ће се супротставити првом удару агресора;

– деловање унутрашњег непријатеља (посебно националиста, шовиниста и сепаратиста) на правовремено извршење мобилизације;

б) *Распоред грађана и материјално-техничких средстава*, који треба да је заснован на више елемената, од којих су најбитнија одређења:

– да се ратни распоред, односно распоред по основу радне обавезе, одређује свим грађанима, при чему приоритет у распоређивању имају војни обвезници (којима по посебном законском овлашћењу саопштава и уписује ратни распоред одговарајући војнотериторијални орган);

– да се од ратног распореда, односно распореда по основу радне обавезе, може одступити само у одређеним случајевима;

– да приоритет у попуни имају, поред Војске Југославије, радна места у друштвеним и приватним предузећима и другим органима и организацијама од чијег рада зависи функционисање процеса производње у непосредној ратној опасности, рату или ванредном стању;

– да сви носиоци одбрамбених припрема своје захтеве у вези са попуном према ратној систематизацији достављају одговарајућем подручном органу. Посебно пажња се мора посветити приватним предузећима и радњама, насталим у неколико последњих година, јер сви облици својине имају једнаку правну заштиту. Међутим, рад на укључивању приватних предузећа или мешовитих предузећа са страним улагањима за сада није задовољавајући: многа од њих су изостављена и нису прецизирани њихови задаци, односно није регулисано њихово питање у оквиру надлежних територијалних органа. Стога тела за координацију с другим органима на одређеној територији морају непрестано да прате и усклађују њихов рад и организованост. Такође, мора се посветити пажња евиденцији одласка младих људи у иностранство, јер их је све више, затим дезертера и свих оних који избегавају војну обавезу.

с) *Избор, уређење и обезбеђење мобилизацијских локација* – зборишта, као један од значајних задатака у оквиру плана уређења територије за вођење одбрамбеног рата. У обављању тог задатка мора се поћи од следећих основних начела:

– за сваки државни орган, предузеће и друго правно лице одређује се основна и резервна мобилизацијска локација;

– за Војску Југославије рејони мобилизацијских зборишта одређују се мобилизацијским развојем, како је регулисано и Уредбом о мобилизацији: „Мобилизација Војске се организује и извршава према Плану мобилизацијског развоја Војске и плановима мобилизације ратних јединица и установа Војске, припремљеним за случај непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања.

Планови из става 1. овог члана, који су саставни део Плана одбране земље, доносе се у складу са:

1) одлукама Врховног савета одбране и смерницама, правилима, наредбама и другим актима председника Савезне Републике Југославије, који се односе на мобилизацију Војске;

2) основа организације, развоја и формације Војске, које утврди председник Савезне Републике Југославије;

3) организованим планом развоја и формацијом команди, јединица и установа Војске коју утврди начелник Генералштаба Војске“;³

– основна локација је, по правилу, на мирнодопском месту рада;

– за јединице цивилне заштите, јединице везе и Службе осматрања и обавештавања основна места су тамо где се налазе њихова средства за рад у току мобилизације;⁴

– уколико се не може, из било којег разлога, приступити основној мобилизацијској локацији, обезбеђује се објекат или простор за резервну мобилизацијску локацију;

– уместо мобилизацијске локације државних органа, предузећа и других правних лица може се одредити рејон прикупљања.

На свакој мобилизацијској локацији треба обезбедити што повољније услове и за формирање предузећа, заједница и органа према ратној организацији, прихват и распоред људства, пријем и распоред материјално-техничких средстава, заштиту мобилизације, регулисање саобраћаја, материјално, здравствено и друго обезбеђење, обављање процеса производње, односно одговарајуће делатности и пружање услуга у току мобилизације и у рату. Мобилизацијске локације за државне органе, предузећа и друга правна лица обезбеђују и међусобно усклађују надлежни органи подручја.

У вези с мобилизацијским локацијама, као делом уређења територије, координацијом треба:

– обезбедити мере, поступке и радње које треба предузети ради заштите људства и материјалних добара;

– обезбедити услове за одмор и исхрану;

– обезбедити услове за што повољније функционисање саобраћаја у случају рушења стамбених зграда и других објеката или елементарних непогода, односно неповољности које се могу јавити у току мобилизације;

– обезбедити одржавање и заштиту вода и електрообјеката и регулисати начин њиховог коришћења;

– регулисати начин ангажовања снага и средстава за време обезбеђења мобилизацијске локације. Такође, треба регулисати која се мобилизацијска зборишта Војске Југославије обезбеђују.

Сваки војнотериторијални орган, зависно од потреба, може водити карту размештаја на мобилизацијским локацијама својих организацијских целина, а подручни органи воде обавезно преглед – карту одобрених мобилизацијских локација – зборишта.

d) Организација правовременог отпремања – упућивања војних обвезника и моторних возила на мобилизацијске локације – зборишта,

³ Исто, чл. 9.

⁴ Исто, чл. 6. став 2. Том Уредбом је регулисано да Војска Југославије одређује мобилизацијски распоред за органе и јединице унутрашњих послова, Службу осматрања и обавештавања и јединице везе државних органа.

што је веома сложена радња и изискује формирање одговарајућих радних група, које међусобно морају тесно да сарађују и синхронизују све радње. У планирању тих радњи треба полазити од следећих основних елемената:

1) телу за координацију мобилизације морају бити исказане укупне потребе за превозењем, при чему се морају издвојити потребе Војске Југославије и осталих значајних субјеката који учествују у припремама за одбрану у случају агресије. Све те и друге податке треба да искажу субјекти одбране, како би, на основу њих, стручни органи израдили план саобраћајног обезбеђења по гранама саобраћаја и врстама превоза, по местима и времену укрцања и искрцавања. Документа саобраћајног обезбеђења израђују се у облику упутства, путних графикана и шема регулисања, односно контроле саобраћаја.

С обзиром на то да је саобраћајно обезбеђење веома сложено питање у координацији припрема и извршења мобилизације, тело за координацију мобилизације мора да:

- подели комуникације према њиховим карактеристикама;
- утврди капацитете превозних средстава (колико ће их бити мобилисано према врсти, типу и намени);
- утврди задатке друштвених и приватних предузећа која ће превозити људе и материјална средства;
- одреди начин регулисања саобраћаја и обележавања возила у саобраћају за време мобилизације;
- обезбеди критичне тачке, објекте и рејоне на комуникацијама;
- утврди поступак у случају рушења комуникација и објеката или оштећења транспортних средстава, као и начин рашчишћавања комуникација, снага, средстава и опреме;
- регулише одговорност и друга питања значајна за функционисање саобраћаја, чиме се обезбеђује већи проток саобраћајних средстава, боља организација, контрола целокупног саобраћаја и отклањање свих евентуалних застоја;

2) поред саобраћајног обезбеђења, као значајног задатка, тело за координацију мобилизације мора да обави припреме за целокупно материјално, здравствено и друго обезбеђење;

е) безбедност, заштита и борбено осигурање мобилизације који морају да се обезбеде у свим фазама припрема и извршења мобилизације. Комплексној заштити и борбеном осигурању мобилизације, као функцији заштите уопште, посвећује се изузетна пажња, пошто сви субјекти у релативно кратком временском периоду извршавају мноштво веома сложених и одговорних задатака.

ф) Информативно-пропагандна делатност која мора да буде усмерена тако да мотивише наш народ на општу мобилност и спремност за јединствену одбрану, односно да правовремено, поред припадника Војске Југославије, информише све грађане о намерама агресора и спремности наше земље да му се супротстави до коначног избацивања са наше територије. Информативно-пропагандна делатност у тим тешким трену-

цима, кад и агресор развија жестоку пропаганду, има изузетан значај, па се у њу укључују сви грађани, укључујући и најмлађе. Поред редовног информисања наших грађана, задатак те службе је и дезинформисање агресорових снага како би се на нашој територији осећале несигурно. Информативно-пропагандна делатност мора да функционише на свим деловима наше територије, чак и у условима привремено запоседнуте територије, под паролом: „Ми смо окупирани, али нисмо побеђени“.

г) заједничка питања командовања у току извршења мобилизације, којима треба да се обезбеди успешно извршење мобилизације Војске Југославије, државних органа, предузећа и других правних лица. Сви ти субјекти кроз руковођење у току мобилизације обезбеђују правовремено и ефикасно обављање планираних задатака по приоритетима који су утврђени планом мобилизације, односно решење проблема који настају у току мобилизације. Значи, треба активно да делују и испоље потпуну иницијативу и стваралаштво како би допунили одређене активности у оквиру решавања проблема који се нису могли предвидети у припреми за извршење мобилизације.

Да би систем руковођења био ефикасан мора се полазити од неких општих начела и критеријума. Основни критеријум је да руковођење мобилизацијом буде реално и усклађено с конкретним условима и конкретном ситуацијом. Међутим, да не би било различитог понашања и поступака, чега у мобилизацији не сме да буде, у основна начела спадају: јединственост, непрекидност функционисања, еластичност, ефикасност и сигурност система руковођења.

Организација материјалног, здравственог и другог обезбеђења за потребе извршења мобилизације

Носиоци материјалног и здравственог обезбеђења за потребе Војске Југославије и осталих субјеката који учествују у супротстављању агресору до коначног отклањања или престанка опасности за земљу јесу државни органи, предузећа и друга правна лица и грађани, који су обавезни да стварају услове за што успешнију мобилизацију и прелазак из мирнодопске организације и стања на ратну организацију, услове рада и стања за вођење рата. Поштујући приоритете, Војска има све предности: „У одбрани земље, Војска Југославије је главна оружана сила и носилац оружане борбе и свих других облика оружаног супротстављања непријатељу. Војска Југославије обједињава учеснике у оружаној борби и командује свим борбеним дејствима“⁵.

У случају непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања, јединице и органи унутрашњих послова могу да се употребе за вођење оружане борбе. Тада су потчињени старешини Војске Југославије који командују борбеним дејствима. Јединице и органи се укључују

⁵ Закон о одбрани, исто, чл. 16.

у оружану борбу уколико агресор одвоји већи број јединица на ратишту наше земље.⁶

Основни захтев у припремама материјалног обезбеђења јесте да сви планови државних органа, предузећа и осталих правних лица, као и Војске Југославије, буду усклађени на свим нивоима, односно да радње и мере материјалног обезбеђења мобилизације свих органа и организација, од савезних до локалне самоуправе, тј. становништва у целини, буду потпуне, реалне и међусобно усклађене према времену, простору и извршиоцима, с тачно прецизираним обавезама органа и појединаца који их спроводе.

Остварење планских решења материјалног обезбеђења у току мобилизације заснива се на следећим материјалним основама: сопствени материјални извори (производња), материјалне резерве, увоз, и помоћ пријатељских земаља. Да би се могло правремено прећи на ратну производњу неопходно је обезбедити довољно квалификоване и припремљене радне снаге, јер ће већина млађих стручњака отићи у јединице и команде Војске Југославије. Такође, неопходно је обезбедити енергију, сировине, транспортна средства и друге потребе. При томе, предузећа за наменску производњу имају знатно већу одговорност и обавезе, јер ће од њихове правремене производње умногоме зависити успех оружане борбе, а на то их обавезује и Закон: „На захтев Савезног министарства за одбрану, предузећа и друга правна лица из чл. 32. овог закона дужна су да првенствено производе предмете, односно врше услуге од посебног интереса за одбрану земље.

Међусобна права и обавезе предузећа, других правних лица и Савезног министарства за одбрану у вези с производњом предмета, односно вршење услуга из става 1. овог члана утврђују се уговором.

Савезна влада одређује предмете, односно услуге које су од посебног интереса за одбрану земље“⁷.

Предузећа и друга правна лица обавезни су да у току мобилизације организују производњу и пружање услуга и за широку потрошњу, и да обезбеде исхрану и друге потребе становништва. Такође, обавезни су да организују ремонт и оправке техничких средстава, наоружања и опреме за потребе Војске Југославије. Поред предузећа, за оправке и ремонт припремају се и приватне занатлије у својим радионицама (у најтежим условима те радионице тајно раде), тако да се материјално обезбеђење организује на најширој основи, уз највеће могуће кориш-

⁶ Немци су највећу „густину окупације“ у Другом светском рату остварили у Југославији, где је на 24 становника долазило по један окупаторов војник (четири војника на квадратни километар), (у Француској – немачки војник на 84 становника, у Белгији – немачки војник на 95 становника, а у Холандији – немачки војник на 217 становника). Због тога је веома важно, посебно у периоду када се изводи мобилизација наших људских и материјалних потенцијала, да се агресору онемогући да користи наша материјално-техничка и друга добра. Самим тим му се ускраћује могућност да се осећа слободним на нашој територији, односно биће принуђен да из своје земље, или од савезника, довози здравствено и материјално обезбеђење.

⁷ Закон о одбрани, исто, чл. 31.

ћење свих расположивих капацитета. За успешно извршење мобилизације посебно је значајно оспособљавање покретних радионица, које могу да интервенишу где се за то укаже потреба. Законом је прецизно одређено да предузећа и друга правна лица која производе предмете од посебног значаја за одбрану земље, односно која су оспособљена за такву производњу, не могу мењати намену производно-технолошких целина без сагласности Савезне владе.

Материјалне резерве су веома значајне за први период оружане борбе. Формирају се и одржавају плански, зависно од потреба и економских могућности земље, да би се у непосредној ратној опасности обезбедила повећана производња приоритетних потреба за ратне услове или ванредно стање. Уредба о мобилизацији обавезује да план опште мобилизације има детаљно разрађен план обезбеђења робних резерви и материјалних средстава за извршење мобилизације.

Увоз из иностранства за време мобилизације је само услован, и то допунски извор снабдевања Војске Југославије и осталих снага отпора, па се не сме планирати зависност извршења мобилизације од увоза материјалних и техничких средстава или од помоћи из иностранства. Наиме, и ако би помоћ пријатељских земаља била веома значајна, на њу се, као ни на увоз из иностранства, не може са сигурношћу рачунати.

Ратни плен је такође значајан извор материјалних добара за снабдевање оружаних снага (првенствено наоружање, муниција и друга ратна опрема), и осталих снага отпора, на који треба рачунати у каснијем периоду рата, посебно у најтежим условима (услови привремено запоседнуте територије).

Основне делатности материјалног обезбеђења су следеће:

1. Саобраћајно обезбеђење, које у току мобилизације чини јединствен саобраћајни систем на одређеној територији, у који се укључују саобраћајна и друга предузећа која се баве том делатношћу, као и комплетна организација саобраћаја и транспорта Војске Југославије. С обзиром на значај приоритета коришћења саобраћајних средстава приликом извршења мобилизације, Законом је регулисано:

„Предузећа у области друског, железничког, ваздушног и поморског саобраћаја, саобраћаја на унутрашњим пловним путевима и поштанско-телеграфско-телефонског саобраћаја и други носиоци система веза дужни су да за време ратног стања, стања непосредне ратне опасности или ванредног стања, као и при мобилизацији Војске Југославије, првенствено врше услуге које нареди Савезно министарство за одбрану. За те услуге предузећима припада накнада стварних трошкова.

Савезна влада доноси прописе о услугама из става 1. овог члана, начину утврђивања висине накнаде стварних трошкова за те услуге и њиховом плаћању“⁸.

Планирање саобраћаја у вези са задацима мобилизације непосредно је везано за садашње проблеме у саобраћају, првенствено за стање

⁸ Исто, чл. 33.

пописног фонда. Бројна моторна возила и друга средства која би се у општој мобилизацији нашла на саобраћајницама у градовима и прилазима градова знатно би успорила кретање, пре свега Војске Југославије, а на појединим уским грлима би за извесно време, и онемогућила прилаз. Уз претпоставку да би у условима изненадне агресије било знатног ометања од стране агресора и унутрашњег непријатеља, јасно је да би се саобраћај одвијао у веома тешким условима због борбених дејстава агресора са копна, из ваздушног простора и са мора.

Свако моторно возило са ратним распоредом, а посебно она која се често налазе ван места свог предузећа, морају имати трајну замену. То би, првенствено, требало да буду возила у власништву приватног сектора (посебно трактори којих има све више, а који се не удаљавају ван места где имају распоред), што мора бити стална брига војнотериторијалних и подручних органа.

2. Техничко обезбеђење у току мобилизације обухвата:

- техничко снабдевање, и
- мере техничког одржавања.

Техничко обезбеђење обухвата деконзервацију, активирање материјалих средстава, оправку и одржавање материјалних средстава оштећених приликом обављања задатака у току мобилизације, као и планирање и превозење материјално-техничких средстава (МТС) из складишта до мобилизацијске локације и других места, попуњу МТС по ратној организацији и систематизацији, рад техничких сервиса и редовно снабдевање у току мобилизације и касније, у току преласка на рад у рату.

Мере техничког одржавања МТС у току мобилизације обухватају контролу и исправност МТС, комплетирање и активирање средстава, редовно одржавање и оправку моторних возила и других МТС у току мобилизације. За оправку теже оштећених материјалних средстава у току мобилизације одговорни су војнотериторијални органи, односно органи власти на чијој се територији налазе одговарајућа предузећа. Подручни органи су најодговорнији носиоци целокупних припрема свих капацитета за одржавање и оправку материјалних средстава на својој територији.

3. *Обезбеђење исхране, смештаја и других потреба неопходних за живот и рад*, које се првенствено односи на обезбеђење исхране Војске Југославије, државних органа, предузећа и грађана у целини. Осим тога, служба Војске Југославије у току мобилизације мора да обезбеди снабдевање одећом, деловима и другом опремом, која се чува као ратна материјална резерва у складиштима или је дата војним обвезницима на чување, затим сточном храном, огревом, средствима за осветљење и свим другим средствима која нису унапред припремљена и не налазе се као залихе у складиштима. То су, првенствено, артикли и друга средства из месних извора (поврће, воће, млечни производи, кабаста сточна храна, простирка, гориво, средства за осветљење итд.).

За време мобилизације у миру за снабдевање јединица Војске Југославије храном није потребно да се чувају велике резерве, јер се

снабдевају из текућих резерви, мобилисањем наших укупних ресурса. Ихрана у току мобилизације спроводи се као у миру, у ресторанима друштвене и приватне исхране или на терену, ван мирнодопских локација, када се организује по посебном плану снабдевања. Надлежни подручни орган, предузећа и друге организације које су одређене за носиоца снабдевања дужни су да ускладе потребе и могућности са Војском Југославије, и да повремено контролишу и обнављају артикле и друге материјале.

4. **Здравствено обезбеђење** припадника Војске Југославије и становништва обухвата мере и делатности којима се чувају и унапређују здравље и психофизичке способности људства и спречава ширење обољења, збрињавање оболелих и повређених, и обезбеђење санитетског материјала. У току мобилизације обухвата и попуно организација здравствених делатности стручним здравственим кадром и неопходним материјалним средствима ради остварења планираних решења. Здравствено обезбеђење обухвата:

- прихват, тријажу и указивање прве помоћи повређеним и оболелим;
- хоспитализацију и одговарајуће збрињавање повређених и оболелих;
- контролисање и предузимање хигијенско-епидемиолошких и других превентивних мера у конкретној ситуацији.

У развоју ратне здравствене мреже испољавали би се, првенствено, следећи проблеми и тешкоће:

- већи број повређених и оболелих на самом почетку мобилизације, као и недостатак резерви лекова, што отежава збрињавање повређених и оболелих, као и спровођење основних мера превентивно-медицинске заштите становништва на одређеној територији;

- могућа употреба нуклеарно-биолошких и хемијских борбених средстава, што би веома много отежало рад здравства;

- од самог почетка мобилизације велики проблем би била евакуација повређених и оболелих у болнице на мирнодопским ратним локацијама, као и по кућама, па је, поред здравства, неопходно ангажовање и других снага и средстава којима располажу заједница, предузећа и друге организације;

- услед дејства из ваздушнoг простора може доћи до оштећења водних објеката и водоводне мреже, што би отежало снабдевање становништва пијаћом водом;

- прекид електричне енергије;

- отежано кретање санитетских возила на појединим саобраћајницама због великог броја учесника у саобраћају, посебно јединица оружаних снага, што би успорило санитетску евакуацију.

С обзиром на наведене и друге отежане околности, неопходно је предузети следеће мере:

- због поремећених хигијенских услова и снижавања хигијенско-техничких и медицинских стандарда, велике физичке исцрпљености, густог смештаја, слабије исхране и отежаног одржавања личне хигијене људства, морају се правовремено припремити и цивилно становништво

и здравствени радници. Уколико се делатност здравствене службе не би нормално одвијала постојала би опасност од појаве епидемије разних обољења, која би се у тим условима јављала у знатно тежем клиничком облику;

- због погоршаних услова живљења и великог броја рањеника у почетном периоду рата инфекције могу да буду велики проблем. Због тога се мора обезбедити довољно стерилног санитетског материјала, инструмената, дезинфекционих средстава и апарата за стерилизацију, а треба створити услове и за одржавање минималне личне хигијене;

- правовремено се морају предвидети простори за локацију ратних болница, у којима ће се поштовати сви принципи стерилизације и дезинфекције. Мора се обезбедити довољно постеља, рубља, средстава за терапију, првенствено антибиотика широког спектра, серума, крви свих крвних група, вакцина итд. Али, пре свега, неопходно је обезбедити довољно стручног кадра;

- неопходно је и даље спроводити редовну вакцинацију деце и одраслих против обољења за која се сумња да се могу јавити на одређеном подручју;

- евентуални агресор може користити и биолошка средства, која могу бити узрочници превних заразних болести, осипних грозница, респираторних обољења итд. Та средства могу довести и до епидемије великих размера уколико доспеју у воду, храну, земљиште или ваздух. Због тога треба одмах, на почетку мобилизације, забранити употребу воде из водовода и бунара, док се не искључи могућност евентуалне заразе. То захтева обезбеђење довољног броја цистерни с хигијенски исправном водом за пиће, довољно средстава за дезинфекцију воде и правилно уклањање отпадних вода. Такође, мора се водити рачуна о хигијенском спремању хране и смештају;

- уколико дође до појаве обољења, болесници се смештају у за то предвиђене ратне болнице или друге адаптиране установе, где се води рачуна о исхрани, хигијени и одговарајућој специфичној терапији.

Здравствено обезбеђење на основној мобилизацијској локацији организује се и спроводи преко већ постојећих здравствених организација, а на локацији ван мирнодопског седишта организује се посебна здравствена служба, која мора бити добро опремљена и снабдевена резервама лекова, санитетског материјала и дезинфекционих средстава.

5. *Ветеринарско обезбеђење*, које у условима мобилизације брине о здрављу животиња и њиховој радној способности, као и о унапређењу сточне производње, обухвата следеће послове и задатке:

- попуну ветеринарским кадром, тако да у сваком насељеном месту, према потреби, буде најмање по један ветеринар ради утврђивања здравственог стања животиња и предузимања потребних мера за сузбијање заразних болести. Такође, неопходно је да се обезбеде преглед стоке за клање и контрола животних намирница животињског порекла, сточне хране и воде за појење животиња;

- попуну одређеним врстама и количинама ВеМС (лекови, инструменти, биолошки препарати и друга помоћна средства);

– пријем, збрињавање и лечење повређене и оболеле стоке у току извршења мобилизације;

– здравствени преглед и оцену способности стоке, односно идентификацију животиња, контролу прописане пратеће документације, клинички преглед и, на основу тога, давање оцене о здравственом стању и способности стоке за одређену намену.

Зависно од времена и услова за извршење мобилизације, може се предвидети спровођење и других послова и задатака, првенствено ради спречавања уношења заразних болести. Све мере и радње морају се ускладити између цивилних органа и органа Војске Југославије.

6. *Грађевинско обезбеђење* мобилизације уклапа се у јединствен систем грађевинског обезбеђења за потребе Војске Југославије и осталих снага одбране и уређења територије за вођење одбрамбеног рата. Ти послови и задаци, пре свега, јесу:

– рашчишћавање рушевина, запречавање, извођење фортификацијских радова за потребе Војске Југославије, уређење бунара за снабдевање водом и одржавање и оправка најзначајнијих комуникација у захвату оперативних праваца на којима се одвијају најзначајније борбе;

– изградња и уређење, односно прилагођавање природних и вештачких објеката неопходних у току извршења мобилизације за потребе оружане борбе (изградња и адаптација путева, магацина, склоништа, војних објеката, као и других објеката који омогућавају да се мобилизација изведе брзо и неометано);

– припреме за предају некретнина, грађевинских средстава, механизације и друге опреме;

– припреме за грађевинске инвестиције у току извршења мобилизације;

– уређење објеката за снабдевање водом;

– обезбеђење инсталација неопходних за брзо и уредно извршење мобилизације.

Све задатке везане за грађевинско обезбеђење и извршење мобилизације планирају и усклађују надлежне заједнице са Војском Југославије. Оне утврђују и распоред грађевинских капацитета и дају приоритете, што треба према Закону, да се уради и у мирнодопским условима:

„При пројектовању, изградњи и реконструкцији инвестиционих објеката значајних за одбрану земље и изради просторних и урбанистичких планова, предузећа и друга правна лица – инвеститори дужни су да се придржавају посебних услова и захтева у погледу потреба одбране земље.

Предузећа и друга правна лица која припремају и извршавају просторне и урбанистичке планове, као и органи који те планове доносе, дужни су да у погледу потребе одбране земље и заштите од ратних разарања поступају у складу с прописаним мерама и захтевима Савезног министарства за одбрану“.⁹

⁹ Исто, чл. 34.

7. *Финансијско обезбеђење* мобилизације је неодојиви део система финансирања друштвене репродукције. Задатак му је да обезбеди финансијска средства и документацију за материјално-финансијско пословање у току извршења мобилизације – у почетном периоду рата. За обезбеђење финансијских средстава надлежни су органи подручних органа. Основу финансирања чини мирнодопски систем финансирања, принцип широке солидарности јединства. У припремама за обезбеђење финансијских средстава у току извршења мобилизације мора се, првенствено, применити Упутство о преласку на ратно материјално-финансијско пословање и прописи о новчаним примањима и новчаним накнадама активних војних лица и њихових породица. У оквиру обезбеђења финансијских средстава за мобилизацију неопходно је још планирати:

- исплату једнократне новчане накнаде и других личних примања, као и материјално обезбеђење породица лица која обављају војну службу у Војсци Југославије у висини утврђеној према одредбама прописа предвиђених за функционисање у ратним условима;

- финансирање набавке и одржавање сталних робних резерви према програму обезбеђења тих резерви;

- финансирање исхране и смештаја избеглог становништва према плану одбране;

- финансирање других потреба обавеза и задатака које подручни органи финансирају према Уставу, законима и другим прописима.

Основни извор финансирања у току мобилизације је национални доходак, односно доходак предузећа, а инструменти финансирања су буџети подручних органа.

8. *Противпожарна заштита* је у току мобилизације веома значајна, с обзиром на могућности агресора да дејствује из ваздушног простора и изазове пожаре великих размера. Стога још у миру треба детаљно да се разраде планови противпожарне заштите и ускладе на нивоу општине и, наравно, с плановима Војске Југославије. При планирању треба водити рачуна о важнијим и мобилизацијским објектима, као и о утврђивању поступака при евакуацији људства и материјалних средстава у случају избијања пожара.

Организацији снага за гашење пожара посебно се посвећује пажња на мобилизацијским збориштима, важнијим комуникацијама, већим етамбеним блоковима и другим местима која су угрожена од дејства агресора и унутрашњег непријатеља за време извршења мобилизације. У томе је веома важно садејство ватрогасних јединица Војске Југославије са цивилним ватрогасним јединицама у разради поступака у случају избијања пожара. С обзиром на опасности које могу уследити као последице пожара великих размера, поред планских решења, неопходно је да се у миру припреми и обучи што већи број грађана за гашење пожара и отклањање последица. (На жалост, у СР Југославији су укинута у основним, средњим и вишим школама, као и на факултетима, сви облици обучавања младих за одбрамбено-безбедносне задатке).

Под обезбеђењем мобилизације подразумева се примена одређених мера, активности, метода и поступака за заштиту Војске Југославије и других снага одбране. Радње се морају изводити према јединственом систему свих субјеката мобилизације у очувању и заштити интереса и потреба одбране и у спречавању и откривању делатности непријатеља које могу да угрозе нашу одбрамбену моћ. На основу досадашњег искуства непријатељ, поред тога што не би учествовао, ометао би свим средствима мобилизацију људских и материјалних потенцијала. Активности би усмерио, првенствено, на спречавање мобилизације ратних јединица, предузећа и других организација значајних за одбрану земље, као и виталних објеката, комуникација и других простора на којима се окупља људство и где се налазе наоружање, опрема и друга материјално-техничка средства.

Спољни утицаји у миру делују изразито на економско слабљење наше земље, док би у току мобилизације, поред ометања њеног спровођења у земљи, непријатељ настојао свим средствима да спречи наше раднике који се налазе на привременом раду у иностранству и друге патриоте да пређу у своју земљу. Зато је неопходна планска организација за њихов прихват. Циљ економског слабљења земље исти је с циљевима рата, а манифестује се кроз:

- слабљење економске и војне помоћи СР Југославије;
- учвршћивање савезништва са нашим потенцијалним агресором;
- јачање сопствене економске доминације;
- слабљење наших најважнијих грана привреде;
- утицај на мењање привредне структуре наше земље.

Све те, као и друге мере, треба да дестабилизују политичко стање у земљи и створе незадовољство у народу, како би се лакше наметала идеологија економски развијенијих земаља и тиме ослабила наша мобилизацијска припремљеност и борбена готовост. Такви спољни утицаји били би појачани у непосредној ратној опасности и у току мобилизације, посебно на виталним правцима и у срединама где су заштита и безбедност недовољно организовани, а не би престали ни по извршењу мобилизације, већ би се у ратним условима грубље и непосредније испољавали.

Због тога заштита и безбедност треба да буду знатно појачани не само у почетном периоду мобилизације већ и у свим даљим фазама, све до привременог запоседања територије, уколико се то догоди. У организовању одбрамбених припрема морамо, првенствено, да се ослонимо на сопствене људске и материјалне потенцијале, јер и у миру спољни чиниоци користе све наше унутрашње тешкоће и слабости (посебно разједињеност бивше јединствене државе) за остваривање својих планова и амбиција.

Спољни непријатељ, у спрези са унутрашњим непријатељем, и убудуће ће користити наше слабости, посебно економске тешкоће, јер

његови економски и политички циљеви су у узајамном односу, а међу њима су веома значајни војностратегијски циљеви. Такође, користиће недовољну организованост државних органа, предузећа и других правних лица, и слабљење одговорности неких носилаца друштвених овлашћења и друштвених институција, посебно у случају недовољно организованих безбедносних мера, јер је свестан чињенице да сви ти елементи значајно утичу на мобилизацијску припремљеност, односно на мотивисаност народа да се на време мобилише и пружи енергичан отпор агресору. Зато се и наглашава да ће ефекат спољних и унутрашњих непријатељевих утицаја зависити од наше чврстине, унутрашње стабилности, безбедности и припремљености за извршење мобилизације и вођење одбрамбеног рата. У даљем организовању мобилизацијске припремљености за нас је веома значајно да спречавамо међусобну повезаност и спрегу спољњег и унутрашњег непријатељевог подривачког деловања против СР Југославије.

Према Закону о одбрани у припремама за извршење мобилизације неопходно је непрекидно јачање свести о неопходности чувања тајни и изграђивање политичке, безбедносне, обавештајне и других способности грађана, како би се обезбедило њихово активно учешће у борби против свих видова и облика непријатељевог деловања (шпијунажа, саботажа, пропаганда, дезинформисање, дефетизам итд.).

„Грађани, државни органи, предузећа и друга правна лица дужни су да обавештења и податке о одбрани земље које сазнају у извршавању својих обавеза, утврђених овим законом и другим савезним прописима или на други начин, чувају као војну, службену или државну тајну.

Послове безбедности и заштите који се односе на одбрану земље обавља надлежна служба Војске Југославије, а одређене послове – служба Савезног министарства за унутрашње послове, у складу са савезним законом којим се уређује безбедност земље.“¹⁰

Заштита и безбедност мобилизације се организују, првенствено, као превентивне активности (васпитно-образовне, техничке, физичке и друге) у току припрема и извршења мобилизације. Предузимају их команде, јединице и установе Војске Југославије и државни органи, предузећа и друга правна лица ради онемогућавања и свођења на најмању меру непријатељевих активности и омогућавања, истовремено, стратегијског развоја свих одбрамбених снага. Под правовременим и квалитетним обезбеђењем мобилизације подразумева се првенствено, следеће:

- процена циљева, могућности и активности обавештајно-извиђачких и других снага агресора на плански организованом ометању наших снага, пре свега процена у мирнодопским условима и условима непосредне ратне опасности;

- откривање и спречавање обавештајно-извиђачке и других облика субверзивне активности. У прикупљању података о непријатељу и

¹⁰ Исто, чл. 11.

његовом деловању, поред службе безбедности Војске Југославије и других специјалистичких служби и грађани учествују на спречавању непријатеља и његове обавештајне службе у прикупљању података о нашим снагама и активностима. У почетном периоду рата посебно је значајно да се земља обезбеди од стратегијског изненађења;

- уништавање обавештајно-извиђачких и диверзантских снага непријатеља;

- обезбеђење веза и тајности командовања;

- да се мере заштите и безбедности у току мобилизације спровode приликом израде и коришћења планова и других мобилизацијских докумената, односно преношење наређења за тајну мобилизацију;

- заштита свих значајних места у припреми и обављању борбених задатака, а првенствено командних места, складишта наоружања и опреме, саобраћајних чворова, центара веза, мобилизацијских зборишта итд. Ради смањења губитака од дејства агресора спровode се мере растреситог распореда и дисперзија робних фондова и материјалних резерви, са маскирањем и непосредним обезбеђењем.

Поред заштите и безбедности мобилизације, коју спровode органи Војске Југославије према посебним плановима, веома је важно да се што потпуније ангажују сви субјекти који учествују у одбрани земље у оквиру својих делатности, посебно они који раде на пословима одбране, безбедности и заштите. Мере и активности везани за заштиту и безбедност морају се предузимати у свим срединама, како би се смањила могућност за непријатељево деловање и ометање извршења мобилизације наших снага и средстава.

Закључак

Припреме и извршење мобилизације у савременим условима веома су значајна, али и сложена фаза у оквиру целокупних припрема земље за потребе одбране у случају непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања. Стога се припремама за извршење мобилизације мора посвећивати непрестана пажња, како у јединицама, командама и установама Војске Југославије, тако и у јединицама и органима унутрашњих послова, службама осматрања и обавештавања, јединицама цивилне заштите и другим облицима организовања заштите и спасавања становништва и материјалних добара, државним органима и организацијама, предузећима и другим правним лицима. Сви ти субјекти, у оквиру припреме за извршење мобилизације, обавезују се Уставом СРЈ, Законом о одбрани, Законом о Војсци Југославије, Уредбом о мобилизацији и другим подзаконским прописима, да учествују у:

1. изради плана мобилизације, који мора да буде реалан, целовит, ажуран и усклађен с плановима мобилизацијског развоја Војске Југославије, односно плановима мобилизације ратних јединица и установа Војске и државних органа, предузећа и других правних лица. Сваки нереалан план мобилизације нанео би велику штету нашим одбрамбеним снагама у тим тешким условима;

2. мобилизацијском распореду грађана, што је веома значајна обавеза, пошто правилан избор људства по утврђеним приоритетима обезбеђује квалитетну оспособљеност, посебно ратних јединица, команди и установа Војске Југославије. Тај задатак обављају војнотериторијални органи и подручни органи у сарадњи с државним органима у републикама чланицама и органима јединица локалне самоуправе. У ствари, ти органи позивају грађане обавезнике мобилизације, с тим што војне обавезнике за извршење мобилизације команди, јединица и установа Војске Југославије позива војнотериторијални орган на начин који је прописала Савезна влада, док грађане који имају радну и материјалну обавезу у извршавању мобилизације позивају подручни органи, у сарадњи с војнотериторијалним органима уколико се материјална средства дају за потребе Војске Југославије, на основу приписа Савезне владе о извршењу радне и материјалне обавезе;

3. обуци и увежбавању, као и у провери спремности за извршење мобилизације обавезника што је саставни део целокупних одбрамбених припрема. Та обавеза се мора испуњавати плански и организовано, а посебна пажња се мора посветити квалитету припрема и извођењу обуке, с обзиром на то да су честа занављања новим наоружањем и другим техничким средствима. Квалитетна обука и увежбавање мотивише обавезнике мобилизације да се активирају и постижу жељене резултате;

4. усклађивању планирања и припрема мобилизације ратних јединица, команди и установа Војске Југославије и осталих субјеката за одбрану земље, што је један од најзначајнијих предуслова за успешно извршење мобилизације. Сваки учесник у припремама за извршење мобилизације дужан је да се све мере и радње које предвиђа усклади с осталим носиоцима одбрамбених припрема и одговарајућим органима на својој територији. Поред редовне сарадње, на територији, где се налази и војнотериторијални орган, неопходно је да се формира тело за координацију, које треба плански и организовано да обавља радње предвиђене Законом о одбрани, Законом о Војсци Југославије и другим подзаконским прописима. Ти послови су веома сложени и за њих су потребни стручни и оспособљени људи који су спремни да изналазе најповољнија решења;

5. материјалном, здравственом и другом обезбеђењу за потребе извршења мобилизације, без којег се не би могла успешно извршити мобилизација. Припреме морају да буду целовите и добро организоване, с обзиром на то да се мобилизација одвија у свим фазама рата. Самим тим, и та обезбеђења се настављају и у условима рата, односно наставља се са производњом и обављањем услуга, првенствено за потребе Војске Југославије, као главног носиоца оружане борбе и свих других облика оружаног супротстављања непријатељу, а затим и за потребе нашег становништва. У оквиру тог обезбеђења су и материјалне и робне резерве за случај рата, као основни извор снабдевања. У току рата робне и друге резерве морају се обнављати путем производње, увоза,

ратног плена, обавезног откупа и конфискације имовине сарадника агресора. Материјалне резерве подручних органа и локалне самоуправе, производних, трговачких и других предузећа формирају се законским и другим регулативама, сразмерно капацитетима и људским, материјалним и другим могућностима;

6. заштити и безбедности мобилизације, што је, поред професионалних и стручних органа, обавеза свих субјеката мобилизације и грађана. Испуњавањем те обавезе стварају се реални предуслови да се спрече активности агресора и омогући безбедна мобилизација ратних јединица, команди и установа Војске Југославије према плану мобилизацијског развоја и осталих одбрамбених структура. План заштите и безбедности мобилизације мора да обухвати:

- садржај безбедносног обезбеђења (радње, мере, поступци, снаге и носиоци обезбеђења),

- мере против обавештајних, диверзантских и других субверзивних активности које су усмерене на ометање припреме и извршења мобилизације,

- основна средства за обављање задатака.

Заштита и безбедност мобилизације морају се спроводити плански, непрестано, али најчешће без строгих шаблона, пошто је веома тешко предвидети све услове у којима би могле да се нађу одбрамбене снаге наше земље.

На крају, поред уставних и законских обавеза у припремама и извршењу мобилизације, сваки грађанин има моралну обавезу да брани слободу, независност и територијални интегритет Савезне Републике Југославије.

Литература:

1. Устав Савезне Републике Југославије, „Службени лист Савезне Републике Југославије“, бр. 1, од 27. априла 1992.
2. Закон о Војсци Југославије, „Службени лист Савезне Републике Југославије“, бр. 67 од 29. октобра 1993.
3. Уредба о вршењу војне обавезе, „Службени лист Савезне Републике Југославије“, бр. 36. од 29. априла 1994.
4. Војна енциклопедија, друго издање, књига V, ВИЗ, Београд, 1984.
5. Др Радоје Радуловић и пуковник Јован Бановачки, Припреме и извршење мобилизације у друштвено-политичким заједницама, „Пословна политика“, Београд, 1987.
6. Др Гавро Перацић, Међународно ратно право, „Култура“, Београд, 1966.
7. Завршни акт Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (Хелсинки, 1975).